

AVRUPA BİRLİĞİ (AB) ÜLKELERİNİN AFRIKA'DAKİ KALKINMA PROGRAMLARI*

Development Programs of the European Union (EU) Countries in Africa**

Nurgül BEKAR***

Öz

Afrika ülkelerinin Avrupa Birliği üye ülkeleriyle ilişkileri kıtanın sömürge tarihi nedeniyle her zaman önemli olmuştur. Sömürge sonrası dönemde kaynaklarını Batı'nın sömürdüğü Afrika kıtasına, sömürge sonrası dönemde Batı'nın "insani yardımlar ve kalkınma" yardımları başlığı altında her yıl milyarlarca dolar gönderilmektedir. Ancak Afrika, uluslararası ekonomi ve siyaset açısından hala olması gereken yerde değildir. Bu bağlamda kıtaya en yüksek miktarda kalkınma yardımını gerçekleştiren Avrupa Birliği ülkelerinin kalkınma programlarının ne olduğu ve neye hizmet ettiği, nasıl işlediği kıtanın geleceği açısından etki edecek unsurlar arasında yer almaktadır. Çalışmanın temel amacı, bir yandan AB üye ülkelerinin ve AB'nin Afrika'yla ilişkilerinde kalkınma yardımlarının yerini ve rolünü anlarken, öte yandan bu yardımların kıta için ne anlama geldiğini belirlemektir.

Anahtar Kelimeler: AB-Afrika İlişkileri, Kalkınma Programları, Afrika, Avrupa Birliği, Afrika Birliği.

Abstract

Relations of the African countries with the member states of the European Union have always been important due to the colonial history of the continent. However, Africa has not still occupied a place where it deserves in terms of international economy and politics. In this context, what the development programs of the European Union countries that provide the highest amount of development assistance to the continent, whom they serve and how they function are among the factors that will affect the future of the continent. The main purpose of the study is to examine the meaning of these assistance programs for the continent and is to understand the role and place of the programs in the relationship between Africa and the EU as well as the EU member states.

Keywords: EU-Africa Relations, Development Aid Programs, Africa, European Union, African Union.

* Makale Geliş Tarihi: 31.03.2021 Yayına Kabul Tarihi: 12.04.2021

** Bu çalışma, Afrika Vakfı'nın Temmuz 2020'de Ankara'da düzenlediği "Afrika'ya Yönelik İnsani ve Kalkınma Odaklı Yardımlar Çalıştayı"nda yapılan aynı isimli sunumun makale şekline getirilmiş halidir.

*** Dr. Öğr. Üyesi, Ufuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, e-posta: nurgulbekar@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6267-0160.

GİRİŞ

Asya'dan sonra dünyanın ikinci büyük kıtası olan Afrika günümüzde 54 devletin yer aldığı ve dünya siyaseti açısından önemli bir coğrafyadır. Mısır ve Kartaca gibi kadim uygarlıkların hüküm sürdüğü bu toprakların kaderi Batı Dünyası'nın coğrafi keşiflere başlamasıyla değişmiştir. Sanayi Devrimi'nin ihtiyaç duyduğu hammaddenin temin edildiği Afrika hızla sömürgeleştirilmiş ve uzun yıllar Avrupa devletlerinin egemenliği altında yaşamıştır. Bağımsızlıklarını ancak yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren kazanabilen Afrika devletlerinin kendilerini sömürge altında tutan devletlerle ilişkileri yirmi birinci yüzyılda dahi hala sömürge döneminin dinamiklerini içermektedir. Bu kapsamda Avrupa Birliği'yle olan münasebetleri de aynı çerçevede yürümektedir. Birliğin Afrika'ya yönelik tutumunda özellikle Fransa, İtalya ve Almanya gibi eski sömürgeci devletlerin¹ bakış açısı etkili olmaktadır.

Afrika kıtasının içinde bulunduğu duruma bakıldığında bağımsızlıklarını kazandıklarından bu yana kıtanın içinde barış ve istikrarın tam olarak yerleşemediği görülmektedir.² Devletlerin büyük çoğunluğu bağımsızlık sonrası silahlı çatışmalar yaşamış, 1980'lerden günümüze 70'ten fazla savaş meydana gelmiştir. Doğal kaynaklar ve hammadde açısından zengin olan bu kıta, sahip olduklarını bir türlü Afrika insanının günlük yaşantısına barış ve refah olarak yansıtamamış, bulunduğumuz yüzyıl içinde de savaşlardan kurtulamamıştır.

Afrika'da yaşanan sorunların önemli bir kısmının devlet sistemlerinden kaynaklandığı görülmektedir. Kalkınma ve refahı sağlayamayan, sınırlarını kontrol edemeyen, güvenlik, terör, iklim değişimi, çevre sorunları ve iyi yönetişimin sağlanması gibi sorunlarla uğraşan

¹ İngiltere, Avrupa Birliği'nden ayrıldığı için değerlendirmelerin dışında tutulmuştur.

² İbrahim Arslan, "21. Yüzyılda Afrika-Avrupa Birliği İlişkileri", *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 23(1), 2015, s. 112.

AVRUPA BİRLİĞİ (AB) ÜLKELERİNİN AFRIKA'DAKİ KALKINMA PROGRAMLARI

kıtadaki ülkelerin çoğu uluslararası ilişkiler açısından “başarısız devletler” (failed states) olarak anılmaktadır. Diğer yandan Afrika, küresel ve bölgesel siyaset aktörleri için önemli bir rekabet alanıdır. Çin, ABD, AB ve Rusya gibi küresel, Brezilya, Hindistan, Türkiye gibi bölgesel aktörlerin Afrika'ya yönelik politikaları bu coğrafyanın uluslararası ilişkiler açısından önemini artırmaktadır. Bu kapsamda Afrika meseleleri uluslararası siyasetin gündeminde her geçen gün daha fazla yer kaplamakta, buna paralel olarak Avrupa Birliği (AB) gündemini de daha çok meşgul etmektedir. Kıta ülkeleriyle hem ikili hem de Afrika Birliği vasıtasıyla ilişkilerini sürdüren AB bölgeye en fazla yardım edenler arasında bulunurken, yardımlar içerisinde kalkınma yardımları önemli bir hacim tutmaktadır. Yardımların sadece miktar olarak değil, kıtadaki siyasi açıdan ağırlığı AB'nin Afrika'ya yönelik kalkınma yardımlarının incelenmesinin önemine işaret etmektedir. Öte taraftan Afrika kıtasında nüfus artışının 2050 yılında şu anki nüfusun³ yaklaşık iki katına çıkacağı ve bunun üçte ikisinin şehirlerde yaşayacağı öngörülerinde eşliğinde bu kıtanın dünya siyasetinde oynayacağı rolün demografik olarak da artacağı hesaplanmaktadır.

Makalenin amacı AB üye ülkelerinin ve AB'nin Afrika'yla ilişkilerinde kalkınma yardımlarının yerini ve rolünü ortaya koyarak, bu yardımların kıtanın geleceği için ne anlama geldiğini belirlemektir. Bu çerçevede ilkin AB-Afrika ilişkilerinin tarihçesi incelenecek, ikinci olarak kavramlar başlığı altında kalkınma, sürdürülebilir kalkınma gibi kavramlar ele alınacaktır. Daha sonra AB'nin Afrika'ya yaptığı kalkınma yardımları; gerçekleştirici kurumlar, yardımların niteliği ve miktarı üzerinden değerlendirilecektir. Ardından pandemi sürecinin kalkınma yardımları üzerinde etkisi ve pandemi sonrasında bu yardımların ne yönde devam edebileceği

3 Afrika'nın şu anki nüfusu 1 milyar 400 bine yaklaşmaktadır. Bu nüfusun halen %43,8'i şehirlerde yaşamaktadır. 2050 içinse yaklaşık 2,5 milyar olacağı ve bunun da %59,8'inin şehirlerde yaşayacağı hesaplanmaktadır. “Africa Population”, *Worldmeters Info*, <https://www.worldometers.info/world-population/africa-population/>, (Erişim Tarihi: 04.04.2021).

üzerine tartışılacaktır. Sonuç bölümünde AB-Afrika ilişkilerinde kalkınma yardımlarının oynadığı role ilişkin tespitler ve öngörüler açıklanacaktır.

AB-AFRİKA İLİŞKİLERİNE BAKIŞ

Avrupa Birliği'nin Afrika'ya olan ilgisi, Birlik üyesi olan devletlerin sömürgecilik zamanında Afrika'yla kurduğu ilişkilere dayanmaktadır. Coğrafi keşiflerin ardından başlayan sömürgeleşme yarışı sonucunda Avrupa ülkeleri hammadde ve diğer kaynak ihtiyaçlarını temin etmek üzere Afrika'daki halkları sömürgeleştirmişler ve bu durum 1960'larda bağımsızlıklarına kazanmalarına kadar devam etmiştir.

1957'de Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu kuran Roma Antlaşması bir kısmı eski sömürge bir kısmı da mevcut sömürge olan Afrika ülkelerine dair birtakım özel hükümler sayesinde, üye devletlerin bu coğrafyadaki çıkar ve ayrıcalıklarını koruma yoluna gitmiştir.⁴ Birlik sonraki yıllarda geliştirdiği "Akdeniz için Birlik" ve "Avrupa Komşuluk Politikası"⁵ sayesinde ise Afrika ülkeleriyle olan ilişkilerini her daim Birliğin temel ilgi alanı içinde tutmayı başarmıştır. Bu tutumda Fransa'nın izlediği siyasetin ayrı bir yeri bulunmakta⁶ ve Fransa eski sömürgeleriyle olan bu ilişkiyi AB içinde de -özellikle Almanya'nın etkisinin artmasına karşı dengeleyici bir güç unsuru olarak- kullanmaya çalışmıştır.⁷

4 Karşılaştırmak için bkz. Maurizio Carbone, "Between EU Actorness and Aid Effectiveness: The Logics of EU Aid to Sub-Saharan Africa", *International Relations*, 27(3), 2013, <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0047117813497300>, (Erişim Tarihi: 04.04.2021), s. 345.

5 "Europäische Nachbarschaftspolitik", *Europarl*, <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/de/sheet/170/europaische-nachbarschaftspolitik>, (Erişim Tarihi: 05.04.2021); Barbara Lippert, "Die Europäische Nachbarschaftspolitik: viele Vorbehalte-einige Fortschritte-unsichere Perspektiven", *Internationale Politikanalyse Friedrich Ebert Stiftung*, 2008, <https://library.fes.de/pdf-files/id/ipa/05292.pdf>, (Erişim Tarihi: 05.04.2021), s. 3-4.

6 Silja Fröhlich, "Frankreich und Afrika: Abnabeln in Zetilupe", *Deutsche Welle*, <https://www.dw.com/de/frankreich-und-afrika-abnabeln-in-zeitlupe/a-54245021-0>, (Erişim Tarihi: 05.04.2021); Nathaniel K. Powell, "The Flawed Logic behind French Military Interventions in Africa", *The Conversation*, <https://theconversation.com/the-flawed-logic-behind-french-military-interventions-in-africa-132528>, (Erişim Tarihi: 05.04.2021).

7 Karşılaştırma için bkz. Daniela Schwarzer, "Deutschland und Frankreich: Nie so nah, und doch so fern", *Fondation Robert Schuman*, https://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/fachpublikationen/Schwarzer_Frankreich_Deutschland_KS_Dezember2008.pdf, (Erişim Tarihi: 05.04.2021).

AVRUPA BİRLİĞİ (AB) ÜLKELERİNİN AFRIKA'DAKİ KALKINMA PROGRAMLARI

AB, Afrika'yla olan ilişkilerinde "Ortaklık Antlaşmaları" kapsamında bir çerçeve çizmiş, ticari ve ekonomik olarak Afrika'daki etkisini sürdürmüştür. Bu bağlamda her ülkeyle ayrı, farklı koşullar ve ölçütler içeren antlaşmaların yapılması, Afrika devletlerinin AB karşısında ortak bir tutum oluşturmasını da önlemektedir. Bu antlaşmaların en önemli özelliği eşit ve karşılıklı sorumluluk içeren antlaşmalar olmasıdır. Ancak AB üyesi devletlerin geçmişteki sömürge süreci nedeniyle Afrika devletleriyle eşit bir ilişki kurabilmesinde çok ciddi engeller yaşanmaktadır. AB-Afrika ilişkilerinde eski sömürgeci döneme sıklıkla yapılan atıflar her iki taraf için de ilişkileri zorlayıcı ve engelleyici bir durum oluşturmaktadır.

AB'nin Afrika devletleriyle tek tek yaptığı antlaşmalar Yaoundé,⁸ Lome Sözleşmeleri⁹ kapsamında bölgeye çeşitli ekonomik araçların sevk edilebilmesi söz konusu olmuştur. Son olarak imza edilen Cotonou Antlaşması'nın¹⁰ süresi ise 2020 içinde dolacaktır. Ekim 2020'de yapılması planlanan Altıncı Afrika Birliği ve Avrupa Birliği Zirvesi pandemi nedeniyle 2021 yılına ertelenmiştir.¹¹ 2021'de gerçekleştirilmesi düşünülen bu zirvede bu antlaşmanın¹² yenilenmesi/güncellenmesi görüşülerek önümüzdeki döneme dair ilişkilerin yol haritası çizilecektir. Dolayısıyla

8 20 Temmuz 1963 tarihinde beş yıllığına imzalanan Yaoundé Sözleşmesi 1969'da yeniden beş yıllığına güncellenmiştir. Anlaşma, AB ile dönemin bağımsız 18 Afrika ülkesi ve Madagaskar arasında 1957'deki Roma Antlaşması'nın ruhuna uygun olarak imzalanmış ve ticaret ve finansal yardımlara ilişkin koşulları tanımlamıştır. Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. "Lome Convention", *Organisation of African, Caribbean and Pacific States*, <http://www.acp.int/content/lome-convention>, (Erişim Tarihi: 01.06.2020); Ebru Oğurlu, "European Neo-Colonialism in Africa", *International Journal of Political Studies*, 4(2), 2018, s. 4.

9 Toplam 5 adet olan ilki 1975 yılında imzalanmış Lome Sözleşmeleri, AB ile Afrika, Karayip ve Pasifik ülkeleri arasındaki ortaklığın esaslarını belirlemektedir. Lome Sözleşmeleri ortaklıkta yardım, ticaret ve politik yönlerin birleşimine vurgu yapmaktadır. Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. *Organization of African, Caribbean and Pacific States*, a.g.e.

10 Cotonou Anlaşması 2000 yılında Lome sözleşmelerinin yerini almak üzere AB ve Karayip, Pasifik ülkeleri arasında imzalanmıştır. Bu anlaşma kalkınma işbirliği, ekonomik ve ticari işbirliği ve siyasi yön başlıklı 3 temel dayanmaktadır. Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. "Cotonou Agreement", *Consilium*, <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/cotonou-agreement/>, (Erişim Tarihi: 05.06.2020).

11 Jędrzej Czerep-Patryk Kugiel, "Africa in EU Policy: Old Challenges Hamper a New Partnership", *Bulletin of The Polish Institute of International Affairs*, 208(1638), <https://pism.pl/file/a1a0ba9c-a0f7-4ed2-9f6b-90a45c5627cd>, (Erişim Tarihi: 20.10.2020), s. 1.

12 Yapılacak anlaşma daha öncekiler gibi Afrika devletleri dışında Karayip ve Pasifik devletlerini de kapsayacaktır.

tarafklar arasında yeni bir ticaret ve kalkınma anlayışı yönündeki irade ortaya konacaktır.¹³

Günümüzde ABD, Çin, Rusya gibi küresel aktörlerin kıtada etkili olduğu gözlenmektedir. ABD'nin eski Başkanı Donald Trump zamanında Trump'ın genel dış politikasındaki "Önce Amerika (America First)" yaklaşımının Afrika kıtası için de geçerli olduğu söylenebilir. 2018 yılında Trump yönetiminin ilan ettiği Afrika Stratejisi de ABD'nin Afrika'ya ilişkin tutumunu değiştirmemiştir.¹⁴ ABD'deki Başkan değişimi sonrasında Joe Biden'ın göreve gelmesiyle Afrika'ya bakışta yeni bir anlayış şekillenmektedir. Bu bağlamda ABD'nin stratejisi, Çin'in kıtadaki nüfuzunu engellemek, Afrika ülkeleriyle ticareti ve yatırımı karşılıklı çıkarlar doğrultusunda artırmak ve ABD'nin bozulan imajını düzeltmek olarak özetlenebilir.

Çin ise Afrika'daki mevcudiyetini bölgedeki yatırımları, devletlere verdiği borçlar gibi araçlarla her geçen gün artırmaktadır. Öyle ki uzmanlar Çin'in Afrika ülkelerini borçlandırarak sürdürdüğü politikasının kıtanın geleceği açısından "yeni sömürgecilik" anlamına geldiğini ifade etmektedirler.¹⁵ Çin-Afrika ilişkileri büyük oranda Pekin'in kıtada devasa altyapı projelerine odaklanmıştır. Ancak Çin'in "Kuşak ve Yol Girişimi" projesi kapsamında Afrika'daki güvenlik faaliyetlerini artırdığı da gözlenmektedir.¹⁶ Küresel aktörlerin bu etkinliklerine rağmen AB ekonomik anlamda Afrika'daki en önemli donör olmaya devam etmekte,¹⁷ sosyo-kültürel manada da üstünlüğünü korumaktadır.

13 "EU's Africa Framework Will Focus on Global Competition", *Oxford Analytica Expert Briefings*, <https://doi.org/10.1108/OXAN-DB252810>, (Erişim Tarihi: 28.05.2020).

14 Nicholas Westcott, "The Trump Administration's Africa Policy", *African Affairs*, 118(473), 2019, s. 737-738.

15 Joshua Meservey, "China in Africa: The New Colonialism?", *The Heritage Foundation*, <https://www.congress.gov/115/meeting/house/106963/witnesses/HHRG-115-FA16-Wstate-MeserveyJ-20180307.pdf>, (Erişim Tarihi: 05.06.2020); Mary Madeleine Edel Wan Yan Chan, "China in Africa: A Form of Neo-Colonialism?", *E-International Relations*, <https://www.e-ir.info/2018/12/02/china-in-africa-a-form-of-neo-colonialism/>, (Erişim Tarihi: 04.06.2020).

16 Paul Nantulya, "Chinese Hard Power Supports Its Growing Strategic Interests in Africa", *Africa Center for Strategic Studies*, <https://africacenter.org/spotlight/chinese-hard-power-supports-its-growing-strategic-interests-in-africa/>, (Erişim Tarihi: 06.06.2020).

17 "Africa", *Fact Sheets on the European Union*, <https://bit.ly/3eDke00>, (Erişim Tarihi: 01.06.2020).

AVRUPA BİRLİĞİ (AB) ÜLKELERİNİN AFRIKA'DAKİ KALKINMA PROGRAMLARI

Afrika kıtasındaki kalkınma yardımları konusunda en önde gelen ülkeler arasında yer alan diğer bir aktör İngiltere'dir. İngiltere'nin, AB'nden çıksa da, kıtaya ilişkin yaklaşımında kalkınma yardımları ana odak noktasını teşkil edeceği, buna ilaveten yeni ticari anlaşmaların yapılacağı ve yeni projelerin geliştirileceği anlaşılmaktadır.¹⁸ İngiltere'nin *Brexit* ile artık örgüt dışında değerlendirilmesi gerektiğinden hareketle, AB içinde Almanya, Fransa, Hollanda gibi ülkeler bu konuda önde gelen ülkelerdir. Bu bağlamda AB her fırsatta Afrika'nın birlik için önemine işaret etmektedir. Nitekim AB Dış İlişkiler Yüksek Temsilcisi Joseph Borrell, Kasım 2020'de gerçekleşen AB Büyükelçiler Toplantısı'nda yaptığı açıklamada Afrika'nın Birlik için stratejik bir konu olduğuna ve Afrika'yla işbirliğinin önemine dikkat çekmiştir.¹⁹

AB, Afrika kıtası ülkeleriyle yaptığı anlaşmalarla kıtadaki çıkarlarını maksimize etme yoluna gitmiş, öte yandan Birliğin yeni üyeleri arasında bulunan İngiltere de Afrika'ya yönelik politikalarını Birlik içine entegre etmiştir. Soğuk Savaş sonrası 1990'lı yıllara gelindiğinde AB, kıtaya ilişkin politikasında birtakım değişikliklere gitmiş, bu dönem esasen Fransa'nın öncülük ettiği "Barselona Süreci" (daha sonra Avrupa-Akdeniz Ortaklığı ve nihayetinde Avrupa Komşuluk Politikası)²⁰ kapsamında kalkınma yardımları için yeni modaliteler oluşturulmuştur. Bu modaliteler demokratik yönetim, hukukun üstünlüğü, insan haklarına saygı gibi unsurları içermiş, AB'den kalkınma yardımı almak isteyen ülkeler kendilerini bu modalitelere göre ayarlamak durumunda bırakılmışlardır. Bir başka ifadeyle kalkınma yardımlarıyla demokratik yönetim, hukukun üstünlüğü ve insan haklarına

18 Juliana Suess, "The UK's Policy towards Africa Post Brexit", *Policy Center for the New South*, <https://www.policycenter.ma/publications/uk%E2%80%99s-policy-towards-africa-post-brexit>, (Erişim Tarihi: 04.06.2020).

19 Josep Borrell, "The EU Needs to Practice the Language of Power, not Just Speak It", *Eeas Europa*, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/89137/eu-ambassadors-conference-2020_en, (Erişim Tarihi: 01.12.2020).

20 Akdeniz (Barselona) sürecinden Avrupa komşuluk politikasına geçiş hakkında detaylı bilgi için bkz. Almut Möller, "Die Entstehungsgeschichte und Strukturen der Mittelmeerunion: Gradmesser für europäische Debatten zur Nachbarschafts-, Mittelmeer-und Nahostpolitik", Olaf Leiße, der., *Die Europäische Union nach dem Vertrag von Lissabon*, VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2010, s. 371-381.

saygı gibi unsurlarla bağlantılı hale getirilmiştir.²¹ Ancak bu dönemde AB'nin önceliklerinin ve ilgisinin Merkezi-Doğu Avrupa Ülkeleri'ne kayması, 1990-2000 arasında Afrika kıtasında AB kalkınma yardımlarının azalmasına ve böylece ekonomik ve sosyal anlamda gelişmelerin sekteye uğramasına neden olmuştur. Bir başka ifadeyle Soğuk Savaş sonrası on yıllık dönemde AB kaynaklarını ve enerjisini kendi coğrafyasına yöneltmiş, daha çok güvenlik meseleleriyle ilişkilendirilen²² Afrika kıtası için arzu edilen ekonomik ve sosyal refah düzeyi sağlanamamıştır.

11 Eylül 2001 olaylarının ardından uluslararası politikadaki genel değişimler ve buna bağlı olarak Afrika'nın marjinalleşmesi AB'nin Afrika'daki siyasetine de sirayet etmiştir. Bu dönemde Afrika ile ticareti düşen²³ AB bu dönemde bölgeyle ilişkilerini, bölgeye yaptığı kalkınma (ve insani) yardımlarını terörle mücadele, barış-refah ve güvenlik, istikrar odaklı yürüterek Afrika politikasını "güvenlik" temelli güncellemeye çalışmıştır. 2005 yılında Angela Merkel'in şansölye olmasıyla birlikte Almanya'nın Birlik içindeki ağırlığının artması Afrika politikasını geriletmişse de, AB Güvenlik ve Savunma Politikası kapsamında değerlendirilen Avrupa Komşuluk Politikası içinde kimi ilerlemeler kaydedilebilmiştir. Komşuluk Politikasının temelinde AB üye ülkeleri ile Afrika ülkeleri arasında karşılıklılık temelinde kurulan bir ilişki ve dolayısıyla Afrika ülkelerinin AB ölçülerine uyduğu takdirde kalkınma yardımlarını alabilmeleri söz konusudur. Bir başka ifadeyle, 1990'larda başlayan Afrika ülkelerine Birliğin yapacağı yardımlarla bölgede gerçekleştirilecek yatırım ve ticaret arasında karşılıklı bir bağımlılık kurma eğilimi artmıştır. Bu bağlamda AB demokratik ilkeler, insan haklarına saygı, hukukun üstünlüğü, şeffaflık,

21 Zuhal Yeşilyurt Gündüz, "Avrupa-Akdeniz Ortaklığı: İyi Niyetler, Alışveriş Listeleri ve Alakart Menüler Üzerine", Bezen Balamir Coşkun-Birgül Demirtaş, der., *Avrupa Birliği ve Komşuları. Fırsatlar ve Zorluklar*, Elips, Ankara 2012, s. 152-153.

22 Martin Pabst, "Perspektive und strategie der EU gegenüber Sub-Sahara Afrika", Johann Pucher-Johann Frank, der., *Strategie und Sicherheit 2010*, Böhlau Verlag, Wien 2010, s. 229-232.

23 John Akokpari, "The EU and Africa: The Political Economy of an Asymmetrical Partnership", Annita Montoute-Kudrat Virk, der., *The ACP Group and the EU Development Partnership*, 2017, s. 57.

AVRUPA BİRLİĞİ (AB) ÜLKELERİNİN AFRIKA'DAKİ KALKINMA PROGRAMLARI

kültürler ve medeniyetler arası anlayışın desteklenmesi, barış, güvenlik, refah ve istikrarın korunması gibi ölçütlere vurgu yapmış ve iyi yönetim bölgeye ilişkin kalkınma politikasının merkezi unsurunu teşkil etmiştir.²⁴ Birliğin yardım yapmak yerine daha çok bölgeyle ticarete yöneldiği gözlemlenmektedir.

Uluslararası ilişkilerin değişen karakteristiğinde güvenlik, tehdit, risk gibi kavramların yeniden tanımlanması,²⁵ AB'nin Afrika'ya yaptığı kalkınma yardımları için de belirleyici unsurları teşkil etmiştir. Bölgeye yönelik eski tip yardımlar sürse de, kıtadaki güvenlik risklerini/tehditlerini önlemeye yönelik yardımlar daha öncelikli hale gelmiştir. Bu dönemde yapılan yardımların bir diğer önemli özelliği de Afrika kıtasındaki merkezi yönetimleri muhatap alması, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının ihmal edilmiş olmasıdır. Dolayısıyla yapılan yardımların etkisi de sınırlı kalmış, kalkınma ve refahın sağlanması konusunda AB çok fazla yol kat edememiştir. Anılan dönemde Afrika kıtasında küresel aktörlerin etkilerini artırmaya başladığı, Çin gibi kimi devletlerin yardım-ticaret-yatırım politikalarıyla birlikte kıtada adından her geçen gün daha fazla söz ettirmeye başladığı dikkati çekmektedir.

2000'li yıllarda bir yandan dünyadaki hammadde fiyatlarının yükselmesi nedeniyle Afrika ülkelerinin bir kısmındaki ekonomik iyileşme, diğer yandan kıtada etkili olan diğer bölgesel ve küresel güçlerin Afrika'ya artan ilgisi²⁶ AB gibi geleneksel yardım sağlayıcı aktörlerin önem ve güvenilirliklerinde gerilemeye sebep olmuştur. Afrika'da gerek AB'nin gerekse yeni oyuncuların politikalarında ve kalkınma yardımlarında esasen –iyi yönetim, demokratik ilkeler, hukukun üstünlüğü, insan haklarına saygı, toplumsal cinsiyet eşitliği, sivil toplumun güçlendirilmesi- gibi

24 Tanja A. Börzel-Christine Hackenesch, "Small Carrots, Few Sticks: EU Good Governance Promotion in Sub-Saharan Africa", *Cambridge Review of International Affairs*, 26(3), s. 541.

25 Nurgül Bekar, "Güvenlik Kavramının Değişimi ve Türkiye'nin Barış Koruma Faaliyetlerine Katkısı", *Avrasya Etüdüleri*, 25(56), 2019, s. 182-185.

26 Theo Neethling, "Why Foreign Countries Are Scrambling to Set up Bases in Africa", *The Conversation*, <https://theconversation.com/why-foreign-countries-are-scrambling-to-set-up-bases-in-africa-146032>, (Erişim Tarihi: 05.04.2021).

AB kriterleri teşvik edilmiştir.²⁷ Ancak, bu ülkelerle ilişkilerde AB üye devletlerinin birçoğuyla olduğunun aksine, tarihi ve kültürel geçmişin kodlarının yer almaması Çin, Rusya,²⁸ Hindistan, Brezilya gibi aktörlere Afrika'da daha geniş bir hareket alanı sağlamaya başlamıştır.

AB kalkınma politikaları ise miktar olarak en yüksek değeri ifade etmesine rağmen gerek örgütsel bazda gerekse üye ülkeler bazında Afrika'nın kalkınmasında istenen başarıyı ne yazık ki hala sağlayamamıştır. Başarısızlıktaki en önemli sebep, AB'nin ve üye ülkelerin Afrika kıtasının toplumsal, kültürel ve ekonomik dinamiklerini anlamayan yaklaşımıdır. Bu yaklaşımın sonucu olarak taraflar arasında her fırsatta dile getirilen eşitlik ve karşılıklılık ilkeleri işlememektedir. Kalkınma politikalarının başarılı olabilmesi ve yardımların hedefine ulaşması açısından yapılması gereken Afrika'nın -sadece yönetici kesimi değil- geniş toplum kesimlerinin katılımıyla oluşturulacak ve kıtanın kendine has coğrafi-ekonomik-siyasi ve kültürel özelliklerinin dikkate alındığı projelerin geliştirilmesidir.

2000 sonrası dönemde Birliğin Afrika'ya kalkınma politikalarının oluşturulmasında Tunus'ta başlayan ve daha sonra birçok Afrika ve Orta Doğu ülkesini kapsayan Arap Baharı'nın²⁹ önemine de değinmek yerinde olacaktır. 2009 yılında Tunus'ta bir gencin kendini ateşe vermesiyle alev alan halk hareketleri sonrasında bölgede kargaşa ve güvensizlik hakim olmuştur. Örgütün karar alma mekanizmalarındaki yavaşlık ve iç sorunları nedeniyle AB, Arap Baharı olaylarına zamanında tepki verememiştir. Arap Baharı'nın ardından bölgede özellikle istihdam, eğitim, sağlık ve insan

27 John Kotsopoulos, "The EU and Africa: Coming Together at Last?", *European Policy Center Policy Brief*, July 2007, https://www.researchgate.net/profile/John-Kotsopoulos/publication/272835406_The_EU_and_Africa_coming_together_at_last/links/54f1c3b50cf24eb879434cfd/The-EU-and-Africa-coming-together-at-last.pdf, (Erişim Tarihi: 05.04.2021).

28 Nina Callaghan vd., "China and Russia in Africa: Development Allies or Geopolitical Opportunists?", <https://www.dailymaverick.co.za/article/2020-08-05-china-and-russia-in-africa-development-allies-or-geopolitical-opportunists/>, (Erişim Tarihi: 05.04.2021); Vita Spivak, "Russia and China in Africa: Allies or Rivals?", *Carnegie Endowment*, <https://carnegie.ru/commentary/80181>, (Erişim Tarihi: 05.04.2021).

29 Kali Robinson, "The Arab Spring at Ten Years: What's the Legacy of the Uprisings?", *Council on Foreign Relations*, <https://www.cfr.org/article/arab-spring-ten-years-whats-legacy-uprisings>, (Erişim Tarihi: 10.12.2020).

AVRUPA BİRLİĞİ (AB) ÜLKELERİNİN AFRIKA'DAKİ KALKINMA PROGRAMLARI

hakları alanlarında yaşanan ciddi sıkıntıların sonucu AB üye ülkelerine yönelen bir göç dalgası yaşanmıştır. Bu çerçevede AB'nin kıtaya bakışında güvenlik ölçütü daha da baskın hale geldiğinden kalkınma yardımları sivil toplum ve özel sektör atlanarak merkezi yönetimlerle işbirliği temelinde yapılandırılmış, bu da kalkınma politikalarında başarısızlık getirmiştir.

Kaynağı 1990'lı yıllardan gelen siyasi yönetim sıkıntıları, Afrika ülkelerinin kalkınma yardımlarını kullanmasında da sorunlara yol açmıştır. Bu çevrede Afrika'ya yapılan dış yardımlarla ilgili olarak hem uluslararası çevrelerde hem de kıtada bir tartışma (Great Foreign Aid Debate)³⁰ başlatılmıştır. Bu tartışmanın sonucu olarak bölge için bir yandan 1990'larda azalan kalkınma yardımları artırılmış (2000'de kişi başına 19,50 dolar olan kalkınma yardımı miktarı 2011'de kişi başına 52,48 dolara yükselmiştir), öte yandan 2005 yılında dış borçların bir bölümü silinmiştir. 2010'dan bu yana dünyadaki kalkınma yardımlarının çoğunun bölgeye giderken, bu yardımlar içinde AB'nin payı en yüksek miktarı teşkil etmiştir. Bir başka dikkat çeken nokta ise artık yardımların içeriğinin sadece mevcut performanslara bağlı kılınması, yani gelecek için verilecek sözlerin kalkınma yardımlarını almada etkisini kaybetmesidir. Nitekim AB, 2011 yılında bölgedeki kalkınma politikaları için bir yol haritası belirleyen temel önceliklerin ve ilkelerin ele alındığı "Agenda for Change" belgesini kabul etmiştir.³¹ Belgeye göre yardımların sektörel ve kurumsal olarak mümkün olan en yüksek çeşitliliğe ulaşması istenmiştir.

2015 yılıyla beraber küresel ve bölgesel değişikliklerin etkisiyle AB'nin de öncelikleri değişmiş,³² Birlik genel olarak kalkınma politikalarını gözden

30 Lindsay Whitfield, "Reframing the Aid Debate: Why Aid Isn't Working and How It Should be Changed", *DIS Working Paper*, Kopenhag 2009, 34; Nilima Gulrajani, "Transcending the Great Foreign Aid Debate: Managerialism, Radicalism and the Search for Aid Effectiveness", *Third World Quarterly*, 32(2), 2011.

31 *Agenda for Change-COM (2011)637 Final*, Avrupa Komisyonu, 2018, https://knowledge4policy.ec.europa.eu/publication/agenda-change-com2011-637-final_en, (Erişim Tarihi: 10.06.2020).

32 Nathalie Tocci, "Towards an EU Global Strategy", Antonio Missiroli, der., *Towards an EU Global Strategy. Background, Process, References*, EU Institute for Security Studies, https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/TowardsanEUGlobalStrategy_0_0.pdf, s. 115, (Erişim Tarihi: 04.04.2021).

geçirerek Birleşmiş Milletler kriterlerini destekleme yoluna gitmiştir. Bu çerçevede AB Dış ve Güvenlik politikası için kabul edilen “Küresel Strateji Belgesi” ve 2017’deki “Kalkınma Üzerine Yeni AB Konsensüsü”³³ Birliğin kalkınma politikaları için yeni eğilimleri ortaya çıkarmıştır. Yeni eğilimlerin esasen BM 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri³⁴ çerçevesinde yapılandığı ve AB’nin kalkınma politikaları ile dış ve güvenlik politikaları arasında doğrudan bir ilişki kurduğu görülmektedir. Dolayısıyla kalkınma yardımları için AB Kalkınma Fonu’nun yanı sıra Afrika için AB Acil Yardım Fonu ve yeni bir Dış Yatırım Planı oluşturularak, yardımların daha hızlı ve daha etkin bir şekilde gerçekleşmesi ve daha da önemlisi sorunların yerinde çözülmesi sağlanmak istenmiştir.

Günümüzde Birliğin en üst düzeydeki yetkilileri bölgeye ilişkin AB politikasının geleceğinde daha geniş açılımların yapılması gerektiğini ifade etmektedir.³⁵ Ancak bütün bu eksikliklere rağmen AB, hala Afrika kıtasında en fazla yatırımı³⁶ ve kalkınma yardımını yapan aktördür. Devlet bazında baktığımızda da bölgeye İngiltere’nin ardından, Almanya ve Fransa en fazla kalkınma yardımı yapan AB üyeleri olarak göze çarpmaktadır. Dolayısıyla AB’nin Afrika’daki kalkınma politikaları uygulamada ve teoride ciddi bir değerlendirmeyi hak etmekte, ayrıca geleceğe dönük stratejiler üretebilmek için analiz aşamalarını doğru bir biçimde ortaya koymak gereklidir. AB’nin yaptığı kalkınma yardımlarını anlamak ve analiz edebilmek için öncelikle kalkınmanın ne anlama geldiği ve kalkınma yardımından ne kastedilmekte olduğunun üzerinde durmak önemlidir. Bir başka deyişle AB’nin neleri

33 “European Consensus on Development”, *EC Europa*, <https://bit.ly/2R4pReZ>, (Erişim Tarihi: 04.04.2021).

34 “Sustainable Development”, *UN*, <https://sdgs.un.org/goals>, (Erişim Tarihi: 04.04.2021).

35 “Demonstrating Europe’s Commitment to Africa”, *Eeas Europa*, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/87066/demonstrating-europe%E2%80%99s-commitment-africa_en, (Erişim Tarihi: 04.04.2021).

36 AB, Afrika’da doğrudan yabancı yatırımda da 222 milyar dolar ile ABD ve Çin’in önünde, ilk sırada gelmektedir. Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. “Joint Communication to the European Parliament and the Council Towards a Comprehensive Strategy with Africa” *EC Europa*, https://ec.europa.eu/international-partnerships/system/files/communication-eu-africa-strategy-join-2020-4-final_en.pdf, 09.03.2020, s. 6-7, (Erişim Tarihi: 04.04.2021).

AVRUPA BİRLİĞİ (AB) ÜLKELERİNİN AFRIKA'DAKİ KALKINMA PROGRAMLARI

kalkınma yardımı olarak tanımladığını bilmeden, örgütün bölgeye yönelik kalkınma programlarını anlamak da mümkün olmayacaktır. Ayrıca, özellikle son dönemde uluslararası ilişkilerdeki anahtar kavramlardan biri olan “sürdürülebilirlik” kavramı üzerinde durmak da AB'nin Afrika'ya yönelik kalkınma politikalarını ve yardımlarını anlamak açısından bilinmesi gereken bir diğer husustur.

KAVRAMLAR

Türk Dil Kurumu Sözlüğü kalkınma kelimesini “kalkınma işi” ve “iyileşme ve şifa bulma” anlamlarıyla tanımlamaktadır.³⁷ Dolayısıyla kalkınma sözcük anlamıyla bir iyileşmeyi, bir düzelmeyi, daha iyiye gitmeyi ifade etmektedir. Bu bakımdan, bir ülkenin kalkınması, o ülkede yaşayanların ekonomik ve sosyal ve (günümüzde) siyasi refah düzeyini ifade etmektedir. Bu düzey ne kadar yüksekse ülke o denli kalkınmış olacaktır. Günümüzde kalkınma teriminin anlamı esasen İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki dönemde görülen iktisadi büyüme ve toplumsal gelişme çerçevesinde biçimlenmiştir.³⁸ Kalkınma konusu Soğuk Savaş'ın bitişinden sonra ise daha çok güvenlik meseleleriyle bağlantılı hale gelmiş ve kriz bölgelerinde barışı sağlamanın bir ön koşulu haline gelmiştir.³⁹ Bu bağlamda AB'nin kalkınma politikasından kastı az gelişmiş ve/veya gelişmekte olan ülkelere işbirliği ve yardımlaşma stratejisi temelinde ilgili ülkenin veya bölgenin ekonomik, sosyal ve siyasi olarak yaşam kalitesini ve seviyesini yükseltecek adımların atılmasıdır.⁴⁰

Sürdürülebilir kalkınma kavramını Birleşmiş Milletlerin sürdürülebilir kalkınma amaçlarında açıkladığı ilkelerden yola çıkarak tarif etmek AB

37 “Kalkınma”, *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*, <https://sozluk.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 04.04.2021).

38 Ali Rıza Güngen, “Kalkınma, Eşitsizlik ve Yoksulluk”, Evren Balta, der., *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*, İletişim, İstanbul 2018, s. 435.

39 Nurgül Bekar, “Kriz Yönetiminde Uluslararası Kalkınma Kuruluşlarının Rolü ve Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA)”, F. Senem Güngör-Kıvılcım Romya Bilgin, der., *Kriz Yönetimi: Kaçınılmazı Anlamak*, Gazi Kitabevi, Ankara 2020, s. 280.

40 *Avrupa Birliği Ansiklopedisi İkinci Cilt H-Z*, Desmond Dinan, der., çev. Hale Akay, Kitap Yayınevi, İstanbul 2005, s. 68.

açısından da açıklayıcı olacaktır. Buna göre, sürdürülebilir kalkınmanın yolu insanlığın ve gezegenin ilerlemesini gerçekleştirecek/sürdürececek şekilde yoksulluğu ortadan kaldırarak, barış, refah ve güvenlik içinde yaşayabilmeyi sağlamaktan geçmektedir. Daha önce ifade edilen Milenyum hedeflerine⁴¹ (Bin Yıl Hedefleri) ek olarak ise iklim değişikliği, ekonomik eşitsizlikle mücadelenin yanı sıra sürdürülebilir tüketim, yenilikçilik, barış ve adalet kavramlarını içermektedir. BM 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Programı Hedeflerinde ifade edildiği gibi,⁴² burada da en önemli unsur, ortak yönleri olan sorunların devletler tarafından birlikte ele alınarak küresel çıkarların gözetilmesinde yatmaktadır.

AB'NİN KALKINMA YARDIMLARI

GERÇEKLEŞTİRİCİ KURUMLAR

AB, kıtaya yönelik kalkınma yardımlarını başlangıçta merkezi yönetimleri muhatap alarak ve esasen ekonomik çıkar yaklaşımıyla yaparken, özellikle 2000 sonrası dönemde daha çeşitli şekillerde gerçekleştirmektedir. Bu çerçevede AB, Afrika'da kendi kurumları aracılığıyla, uluslararası kuruluşlar ve ulusal kalkınma ajansları aracılığıyla, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör aracılığıyla olmak üzere üç ana başlıkta kalkınma yardımlarını uygulamaktadır.

Önceleri Roma Antlaşması uyarınca imzalanan kalkınma amaçlı ortaklık anlaşmaları sayesinde bölgeyle ilişkilerini sürdüren Birlik, Younde Anlaşması, Lome Sözleşmeleri ve süresi bu yıl bitecek olan Cotonou Sözleşmesi çerçevesinde bölgeyle ticaretini yürütmüş, kalkınma politikalarını da bu çerçevede uygulamıştır. Bu bağlamda, AB kurumları yardımların planlanması ve bölgeye aktarılmasının gereklerini belirlemiştir.

41 "Millennium Development Goals", UNDP, https://www.undp.org/content/undp/en/home/sdgoverview/mdg_goals.html, (Erişim Tarihi: 03.04.2021).

42 "Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development", UN, <https://sdgs.un.org/2030agenda>, (Erişim Tarihi: 04.04.2021).

AVRUPA BİRLİĞİ (AB) ÜLKELERİNİN AFRIKA'DAKİ KALKINMA PROGRAMLARI

Avrupa Kalkınma Fonu⁴³ sayesinde Afrika'ya milyarlarca avro kalkınma yardımı yapılmıştır. Ekim 2020'de gerçekleştirilmesi planlanan ancak pandemi nedeniyle 2021 yılına ertelenen Afrika Birliği-Avrupa Birliği Zirvesi'nde yeni bir anlaşmanın şartları konuşulacak ve bu sayede kalkınma politikaları için de yeni yol haritası kesinleştirilecektir.

AB'nin kalkınma politikalarını uygulamada son zamanlarda kullandığı en önemli araçları ise uluslararası kuruluşlar ve ulusal kalkınma ajansları ile bölgedeki STK'lar ve özel sektör unsurları oluşturmaktadır. Bilhassa 2000 sonrası dönemde bu araçlara ağırlık vermeye çalışan AB, proje bazında kalkınma yardımları kullandırmayı tercih etmektedir.

YARDIMLARIN NİTELİKLERİ

AB'nin Afrika'yla kurduğu ilişkilerin genelinde olduğu gibi kalkınma politikaları açısından da sömürge döneminden kalan kodlamaların etkisi hissedilmektedir. Bir başka ifadeyle, AB ve üye ülkelerin eski sömürgeci ülkeler olması iki taraf arasında güvensizlik, eleştirel yaklaşım ve tam aksi söylene ve hedeflene bile eşitsiz ilişkilere sebebiyet vermekte, bu durum kalkınma politikalarının başarısını engelleyen nedenlerden birini teşkil etmektedir.

AB'nin Afrika kıtasında her ülkeyle ayrı bir kalkınma politikası yürütmesi de kalkınma yardımlarının niteliklerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu farklı yaklaşımlar, kıtanın genelinde ortak bir kalkınma ve iyileşme standardı yaratılmasını sıkıntıya sokmaktadır. AB, yaptığı kalkınma yardımlarını ülkelerin gerçekleştireceği bazı şartlara bağlamaktadır. Şartlılık hali ise AB ve Afrika arasındaki eşitsizliği daha çok göz önüne çıkarmakta ve AB'nin dikte edici, üstten bakan-eşitsiz tutumuna işaret etmektedir. Bu çerçevede, AB'nin son dönemlere kadar sadece merkezi

43 "European Development Fund", EC EUROPA, https://ec.europa.eu/info/strategy/eu-budget/eu-budget-news-events-and-publications/documents/european-development-fund_en, (Erişim Tarihi: 04.04.2021).

yönetimleri muhatap alması, STK'lar ve özel sektöre önem vermemesi kalkınma yardımlarından beklenen faydanın görülmesini engellemiştir.

2015 yılından itibaren AB, yönetim organları nezdinde kabul ettiği belgelerle yeni dokümanlar oluşturmuş ve artık kalkınma yardımlarını sektörel bazda çeşitlendirme yoluna gitmiştir. Bu çerçevede Afrika'daki kalkınma yardımlarında başı çeken Avrupa ülkeleri İngiltere, Almanya ve Fransa'dır. İngiltere'nin Birlikten ayrılması⁴⁴ kuşkusuz AB kalkınma yardımlarının miktarını ve niteliğini de etkileyecektir.

YARDIMLARIN MİKTARI

Afrika, AB kalkınma yardımlarının temel odak noktasını teşkil etmektedir. Bir başka deyişle, AB en fazla kalkınma yardımını Afrika ülkelerine yapmaktadır. Bu yardımların yapılmasındaki temel sorun planlamaların uzun dönemli olması ve AB'deki karar alma süreçleri nedeniyle, bölgesel ve küresel değişiklikler karşısında hızlı ve acil hareket edebilme kabiliyetinin eksikliğidir. Nitekim 2015 sonrasında üretilen daha önce sözünü ettiğimiz yeni enstrümanların hayata geçirilmesi sürecinde -Afrika için AB Acil Yardım Fonu ve Dış Yatırım Planı- kalkınma yardımı harcamalarının istihdam yaratma, güvenlik, istikrar ve göç konularında yoğunlaşması tam da bu sebeple gecikmiştir. Ancak yine de 2015 yılına baktığımızda Afrika'ya yapılan resmi kalkınma yardımlarının %50'si AB tarafından yapılmıştır.⁴⁵

Şu an içinde bulunulan dönemden hemen önceki planlama dönemi olması sebebiyle önem arz eden 2014-2020 Dönemi Finansal Çerçevesinde dış ilişkileri için AB Aralık 2013'te toplamda 66,3 milyar dolar ayırmıştır ve bunun 19,6 milyar doları Kalkınma İşbirliği Enstrümanı içindir. Finansal Çerçeve dışında hükümetler arası bir fon olan Avrupa Kalkınma Fonu'nun

44 İngiltere'nin Brexit sonrası Afrika politikası için bkz. Juliana Suess, "The UK's Policy Towards Africa post-Brexit", *Policy Center for The New South*, Policy Brief, 2019.

45 "The Africa-EU Partnership", *African Union*, <https://africa-eu-partnership.org/en/about-us/financing-partnership>, (Erişim Tarihi: 01.02.2021).

AVRUPA BİRLİĞİ (AB) ÜLKELERİNİN AFRIKA'DAKİ KALKINMA PROGRAMLARI

11. Dönemi için aynı yıllara ilişkin 30,5 milyar avro, 79 Afrika, Karayip ve Pasifik ülkelerine kalkınma yardımı olarak belirlenmiştir.⁴⁶ Bu miktarların büyük kısmı en fakir olan Sahra altı ülkelerine gitmiştir. Bu dönemde AB kalkınma yardımlarının %75'i en az gelişmiş ülkeler grubundaki Mali, Etiyopya ve Nijer'e gitmiştir. Kalkınma yardımları esasen AB ve ilgili ülke arasında ikili işbirliği şeklinde verilmiş, ayrıca bölgesel kuruluşlar aracılığıyla da projeler üzerinden yapılmıştır. Yine yukarıda bahsettiğimiz Değişim Gündemi (Agenda for Change) ilkeleri gereğince üst-orta gelir grubundaki ülkelere yapılan yardımlar azalmıştır.

2013-2018 yılları arasında yapılan kalkınma yardımlarında sektör temelli bütçe desteğine doğru bir eğilim sergilenmiş, ekonomik ve sosyal alt yapı, hizmet sektörlerinde projelere daha çok destek verilmiştir.⁴⁷ Proje desteklerinde toplumsal cinsiyet eşitliği faktörü AB'nin önemle takip ve teşvik ettiği meselelerin başında gelmektedir. Bütçe desteği, AB kalkınma işbirliğinin ve AB'nin sağladığı katma değer yüksek olduğu bir konuyu teşkil etmektedir. Ayrıca bu dönem göçle ilgili harcamaların arttığı, kalkınma yardımlarının yapılması sırasında uluslararası kuruluşlar, AB üyesi ülkelerin kalkınma ajansları ve STK'ların ön plana çıktığı bir döneme işaret etmektedir. Bir başka ifadeyle, eskiye oranla günümüzdeki kalkınma yardımlarında AB kurumlarından daha çok farklı unsurlarla işbirliği ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda, kalkınma politikalarına ilişkin uygulamalarda AB üyesi devletlerin uygulayıcı kurumlarının ve sivil toplum örgütlerinin rolünün de arttığı görülmektedir. AB, Afrika'ya her yıl ortalama 20 milyar avro kalkınma yardımını gerçekleştirmektedir.

46 Alexei Jones vd., "EU Development Cooperation with Sub-Saharan Africa 2013-2018 Policies, Funding, Results", *ECDPM und Deutsches Institut für Entwicklung*, 2020, s. 5-15.

47 Alexei Jones vd., *a.g.e.*, s. 16.

PANDEMİ VE SONRASINDA KALKINMA YARDIMLARININ GELECEĞİ

2020 yılının başından itibaren tüm dünyayı etkisi altına alan COVID-19 pandemisi tüm ülkeler üzerinde yıkıcı etki yapmış, ancak silahlı çatışmaların, savaşların hız kesmediği ve ciddi ekonomik sorunların yaşandığı Afrika ülkelerinde daha fazla tahribat yapmıştır. Salgın sürecinin sosyo-ekonomik etkileri Afrika'nın istikrarı üzerindeki tehditleri artırmaktadır. Hammadde ihracatına dayalı yoksul Afrika ülkeleri pandemi döneminde talebin azalması nedeniyle ciddi gelir kaybı yaşarken, öte yandan vergi gelirleri düşen, yabancı yatırım çekmekte zorlanan ve göçmen gelirlerinden de yoksun kalan bu ülkelerde büyük oranda istihdam kaybı oluşmaktadır.⁴⁸ Bu dönemde Afrika'nın dış borcu 143 milyar dolara çıkmıştır⁴⁹ ve bunun yaklaşık yüzde 20'si de Çin'e ve Çinli firmalara olan borçlardır.⁵⁰

Afrika'da altyapı yetersizliği, sosyal eşitsizlik ve imkansızlığın yanı sıra sağlık hizmetlerine, güvenli gıdaya ve içme suyuna erişimdeki sıkıntılar pandemi öncesi bile hayatı zorlaştırırken, pandemi süreciyle birlikte çok daha büyük bir tehdit teşkil etmektedir. Sahraaltı Bölgesi'ndeki⁵¹ ülkelerde siyasi ve sosyal meselelere dair sorunlar, iç güvenlik sorunlarını tetiklemekte, kıtada devlet yönetimi açısından "iyi yönetişimin" sağlanamadığı, dolayısıyla bunun kalkınmada sorunlara yol açtığı

48 Lennart Oestergaard, "Afrika hat die Probleme, Europa die Lösung? Völlig realitätsfremd", *IPG-Friedrich Ebert Stiftung*, <https://www.ipg-journal.de/interviews/artikel/afrika-hat-probleme-europa-die-loesung-voellig-realitaetsfremd-4581/>, (Erişim Tarihi: 05.05.2020).

49 AB Konseyi 30 Kasım 2020'de aldığı bir kararla en yoksul ülkelere COVID-19 salgınının ağır etkilerini yönetmelerine yardımcı olmak için geçici bir borç moratoryumu sunan G-20 Paris Kulübü Borç Hizmeti Askıya Alma Girişimi'ni (DSSI) ve borçların 30 Haziran 2021'e kadar uzatılmasını memnuniyetle karşıladığını bildirmiştir. Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. "Debt Relief Efforts for African Countries: Council Approves Conclusions", *Consilium*, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/11/30/debt-relief-efforts-for-african-countries-council-approves-conclusions/>, (Erişim Tarihi: 01.12.2020).

50 Theodore Murphy, "Trump, Biden, and Europe's Place in the Africa Great Power Competition", *European Council on Foreign Relations*, <https://ecfr.eu/article/trump-biden-and-how-europes-losing-the-great-power-competition-in-africa/>, (Erişim Tarihi: 04.04.2021).

51 Sahra altı terimi kıtanın kuzeyindeki Arap devletleri dışında kalan tüm bölgeyi içermektedir.

AVRUPA BİRLİĞİ (AB) ÜLKELERİNİN AFRIKA'DAKİ KALKINMA PROGRAMLARI

görülmektedir.⁵² Özellikle dünyanın en fakir ülkeleri arasında sayılan SAHEL Bölgesi⁵³ ülkelerinde yaşanan güvenlik ve devlet yönetimi sorunları ise kıtanın kırılganlığını yükseltmektedir.

AB, COVID-19 salgınının başında 1957'den bu yana savunduğu prensipler ve değerler açısından bakıldığında son derece kötü bir sınav vermiş, Birlik içinde bütünleşmeye ve zor zamanlarda yardımlaşmaya dair güvensizlik yaratan kötü tecrübeler kaydedilmiştir. Pandemi öncesinde bir yandan 2008'den beri devam eden ekonomik krizin siyasal (aşırı sağın yükselişi), toplumsal (yabancı düşmanlığı) ve kültürel (kimlik meselesi) sonuçlarıyla mücadele eden Avrupa,⁵⁴ diğer yandan aldığı göçlerin yol açtığı zorunlu değişime ayak uydurmada zorlanmıştır. Tam bu sırada ortaya çıkan salgın karşısında korumacı ve ulusal tepkiler veren AB'nin, ortak bir tutum sergilemekte geç kalması Birliğin geleceği açısından endişelere ve sorulara zemin hazırlamıştır. AB, bugün de hala salgın karşısında üyelerinin tümünü kapsayan ve koruyan bir siyaset izlemekte güçlükler yaşamakta, AB bütünleşmesinin sürüp sürmeyeceğine yönelik şüpheleri artırmaktadır.

AB ile Afrika Birliği arasındaki ilişkilerin siyasi, ekonomik ve askeri boyutları kalkınma yardımlarının geleceğini belirleyecek diğer unsurlardır. 1963'te Afrika Birliği Örgütü olarak kurulan, sonrasında Afrika Birliği adını alan örgüt, tüm kıtanın sesi olma yönünde AB tarafından muhatap alınmaktadır. Bu çerçevede Afrika Birliğinin de AB ile ilişkilerden ne anladığı konusunda, yardımların dışında ilişkilerin nasıl yürütülmesi gerektiği hakkında kıta içinde bir fikir birliği yaratması önem taşımaktadır.⁵⁵

52 Nic Cheeseman, *A Changing of the Guards or A Change of Systems? BTI Regional Report Sub-Saharan Africa*, Bertelsmann Stiftung, Gütersloch 2020, <https://dx.doi.org/10.11586/2020048>, (Erişim Tarihi: 04.02.2021).

53 SAHEL Bölgesi ülkeleri Burkina Faso, Çad, Eritre, Mali, Moritanya, Nijer, kısmen Nijerya, Senegal ve Sudan'dır.

54 Avrupa'da özellikle ekonomik kriz zamanlarında yükselen yabancı düşmanlığı 2000'lerinden başından itibaren artmış, bireysel, toplumsal ve bölgesel düzeylerde bir tehdit haline gelmiştir. Pandemiyle birlikte ortaya çıkan ekonomik ve sosyal sorunlar ise bu tehdidi artırmaktadır. Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Nurgül Bekar, "Avrupa Birliği Ülkelerinde Yabancı Düşmanlığı ve Avrupa Güvenliğine Etkisi, *Bilge Strateji*, 10(18), 2018, s. 111.

55 Paul-Simon Handy-Olivier Kenhago Tazo, "Europe and Africa at A Crossroads", *ISS Today*, <https://issafrica.org/iss-today/europe-and-africa-at-a-crossroads>, (Erişim Tarihi: 01.10.2020).

Yukarıda sözü geçen 2021 Zirvesi'nde yeni anlaşmalarının koşullarını ve çerçevesini AB, Afrika Birliği'yle müzakere edecektir. Taraflar arasındaki altıncı zirve olacak olan 2021 Zirvesi için AB'nin onaylanmak üzere sunacağı strateji belgesinde beş temel adım üzerinde çalışacaktır: Yeşil Geçiş (Yeşil Dönüşüm) ve enerji erişimi için bir ortaklık; dijital dönüşüm için bir ortaklık; sürdürülebilir büyüme ve istihdam için bir ortaklık; barış ve yönetim için bir ortaklık; göç ve (göç) hareketliliği için bir ortaklık. Kalkınma yardımlarının geleceğine de rehberlik edecek şu maddeler üzerinde durulmaktadır:⁵⁶

1. Yeşil geçişin faydalarını en üst seviyeye çıkarmak; çevreye yönelik tehditleri Paris Antlaşması'na tam uygun olarak en aza indirmek,
2. Kıtanın dijital dönüşümün artırmak,
3. İklim değişikliğinin etkilerine dayanıklı çevresel, sosyal ve finansal açıdan sürdürülebilir yatırımları önemli ölçüde artırmak; yenilikçi finansman mekanizmalarının kullanımını artırarak yatırım fırsatlarını teşvik etmek ve özellikle Serbest Ticaret Anlaşması yoluyla bölgesel ve kıtasal anlamda Afrika'nın ekonomik entegrasyonunu artırmak,
4. Afrika ülkelerini, iş ortamını ve yatırım ortamını iyileştiren politikalar ve düzenleyici reformlar benimsemeye destekleyerek yatırımcıları cezp etmek,
5. Özellikle kadınlar ve gençler için öğrenme, bilgi ve becerileri, araştırma ve yenilik kapasitelerini hızla artırmak, sosyal hakları korumak ve geliştirmek ve çocuk işçiliğini ortadan kaldırmak,
6. Güvenlik açıklarının en yüksek olduğu bölgelere odaklanarak, daha yapısal ve stratejik bir işbirliği biçimiyle AB desteğini Afrika barış çabalarına adapte etmek ve derinleştirmek,

⁵⁶ "Joint Communication...", a.g.m., (Erişim Tarihi: 05.05.2020).

AVRUPA BİRLİĞİ (AB) ÜLKELERİNİN AFRIKA'DAKİ KALKINMA PROGRAMLARI

7. İyi yönetim, demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin eylem ve işbirliği içinde bütünleştirilmesi,
8. Çatışma ve kriz döngüsünün tüm aşamalarında insani, kalkınma, barış ve güvenlik müdahalelerini birbirine bağlayarak esneklik sağlamak,
9. Göç ve hareketlilik konusunda dengeli, tutarlı ve kapsamlı ortaklıklar sağlamak,
10. BM özünde uluslararası kurallara dayalı düzeni ve çok taraflı sistemi güçlendirmek.

Pandemi ve sonrası dönemin parametrelerini belirleyecek AB-Afrika Birliği Zirvesi'nde konuşulacaklar Afrika ile AB arasındaki ilişkilerin geleceğini belirlemede büyük bir etki yaratacaktır. Salgının zararlarının üstesinden gelme konusunda her iki tarafın birlikte karar vereceği ekonomik, sosyal ve siyasal çözümlerin uygulamaya konulması, insan sağlığına dair önlemler kadar mühim olacaktır. Eğer Avrupa'nın yıllardır vaat ettiği dengeli ortaklık gerçekleşmezse Afrika ülkeleri farklı uluslararası aktörleri AB'nin yerine ikame edebilecektir.⁵⁷ Alınacak önlemlerin kıtada süren mevcut anlaşmazlıkları ve silahlı çatışmaları sona erdirilmesi için bilhassa sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin gerçekleştirilebilmesi önemlidir. Yukarıda sayılan ilkelere dijitalleşme aynı zamanda açık şeffaf ve denetlenebilir verilerin elde edilmesini sağlayacaktır. Yine dijitalleşme ile Afrika'da yirmi birinci yüzyılın en stratejik unsurlarından olan elektronik ticaretin (e-ticaret) çerçevesinin ortaya çıkabilmesine imkan tanınması, AB'nin kalkınma yardımlarında bu yönde girişimlerde bulunması gerekmektedir. Bu kapsamda AB'nin yardım zihniyetinin değişmesi,

57 Olivier Caslin, "EU Wants to Keep Its Status as One of Africa's Largest Trading Partners", *The Africa Report*, <https://www.theafricareport.com/34293/eu-is-one-of-africas-largest-trading-partners/>, (Erişim Tarihi: 01.08.2020).

yani taraflar arasında eşit bir ilişki kurulabilmesi ve ortak çıkarların şekillendirdiği kalkınma politikaları (ve yardımları) etkili olabilecektir.⁵⁸ Aksi takdirde eski alışkanlıklar, eski kısır döngünün sürmesine hizmet edecek ve AB kalkınma politikaları, diğer bölgesel ve küresel aktörlerin uygulamaları karşısında giderek daha zayıf hale gelecektir.

Pandemi sonrasında önemi artacak konulardan bir tanesi de tarım ve gıda alanında yaşanacak sıkıntılara dikkat çekilmesidir. Zira COVID-19 pandemi sürecinde milyonlarca insan gıda güvensizliğiyle karşı karşıya kalmıştır. Afrika kıtası dünyada ekili olmayan en fazla toprağa sahip olmasına rağmen bu alanda çok ciddi sorunlar yaşamaktadır. Afrika'nın tarım ve gıda alanındaki kaynaklarının değerlendirilmesinde AB kalkınma politikalarının etkisi de pandemi sonrası tartışılacak konular arasında yer almalıdır. Bu bağlamda sübvansedilen ucuz gıda ticareti, Afrikalı çiftçileri zor durumda bıraktığından AB ile Afrika arasında tarımsal ticaret reformunun da görüşülmesi, kalkınma yardımları yapılırken Afrika tarımının da gözetilmesi her iki tarafın da yararına olacaktır.⁵⁹ Tarımsal ticaret reformunun yanı sıra gıda güvenilirliği (food safety) ve gıda güvenliği (food security) kalkınma yardımları yapılacak unsurlar arasında çok önemli bir yer kaplamalıdır. Yine kıtadaki mevcut yenilenebilir enerji kaynaklarının kalkınma yardımlarının uygulanmasında göz önünde bulundurulması, yeşile geçiş, çevrenin korunması ve iklim değişikliğiyle mücadele gibi başlıklar açısından yaşamsal bir önem içermektedir.

SONUÇ

AB, sömürgecilik döneminden itibaren Afrika'yla yoğun bir ilişki geliştirmiş; bu durum, sömürgecilik sonrasında da devam etmiştir. 1990'lı yıllarda daha çok kendi içine dönen, genişleme ve derinleşme politikalarıyla meşgul olan AB'nin kıta üzerindeki ilgisi ve dikkati bir süre azalsa da 21.

⁵⁸ Oestergaard, a.g.m.

⁵⁹ Oestergaard, a.g.m.

AVRUPA BİRLİĞİ (AB) ÜLKELERİNİN AFRIKA'DAKİ KALKINMA PROGRAMLARI

Yüzyılla birlikte yeniden artarak sürmüştür. 2000'li yıllarda gerek küresel gerek bölgesel anlamda yaşanan toplumsal ve ekonomik krizlerin ortaya çıkardığı tablo "güvenlik" yaklaşımını uluslararası ilişkilerde Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi bir kez daha ön plana çıkarmıştır. Güvenlik kavramının tanımındaki dönüşümle birlikte AB'nin Afrika'daki kalkınma politikalarının temel unsurları da değişim geçirmiştir. İnsan haklarına ve demokratik prensiplere saygı, hukukun üstünlüğü, barış, güvenlik ve istikrar maddelerine ek olarak sürdürülebilir bir ekonomik gelişme, iklim değişikliğiyle mücadele, yeşil geçiş, çevrenin ve biyolojik çeşitliliğin korunması, dijital dönüşüm gibi başlıklar AB kalkınma politikalarının uygulanmasında bugün daha ön plana çıkmıştır.

Afrika kıtasındaki istikrar, barış ve güvenliğin sağlanması sadece bölge ülkeleri için değil AB için de yaşamsal önemdedir. Gerek enerji ve hammadde ihtiyacının bir kısmını bu bölgeden karşılaması gerekse kıtadan kaynaklanan yoğun göç, AB'nin başlangıçta ekonomik saiklerle yaklaştığı Afrika'ya yönelik politikalarının önemini artırmaktadır. Ayrıca Afrika devletlerinin uluslararası kuruluşlardaki oy kullanma gücü de AB politikalarına uluslararası destek sağlanması açısından değerlidir. AB'ye üye ülkelerin Afrika kıtasına olan ilgilerinin eşit olmaması, AB'nin örgüt olarak Afrika'daki kalkınma politikalarını da büyük oranda etkilemektedir. Özellikle İngiltere'nin Birlikten ayrılması ve COVID-19 salgını sırasında AB'nin kendi içinde yaşadığı problemlerin de AB dış ve ekonomik politikalarında, dolayısıyla kalkınma politikalarında rol oynamaması düşünülemez. İngiltere'nin Afrika'yla ilişkileri düşünüldüğünde artık kıtada AB'den ayrı bir aktör olup olmayacağı ve COVID-19 salgını sonrasında AB'nin ne kadarının ayakta kalabileceği de bölgeye ilişkin üreteceği kalkınma politikaları açısından önemli soruları teşkil etmektedir.

Afrika'da AB'nin en büyük donör olmasına rağmen ABD, Çin ve Rusya gibi küresel oyuncuların izleyeceği politikalar ve bunların kıtadaki sonuçları AB'nin tutumunu da doğrudan etkileyecek, bu aktörlerin güçlenmesi

BÖLGESEL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

AB açısından zorlayıcı olacak ve kıtadaki güç rekabetini belirleyecektir. ABD'nin Çin ve Rusya'nın Afrika'daki nüfuzunu bir tehdit olarak algılaması ve ulusal strateji belgelerine de bu şekilde yansıtması, AB'nin tutumunu da yönlendirecektir. Bu noktada AB'nin Afrika'daki en önemli oyuncularından biri olup olamayacağı bilhassa ABD ve Çin arasında kendisine nasıl bir yer tanımlayacağıyla ilgilidir.

AB'nin uluslararası alanda belirleyici bir aktör olabilmesi için Afrika'ya ilişkin kalkınma politikalarını nasıl şekillendireceği çok önemlidir. Bu bağlamda, AB'nin küresel ve bölgesel meselelere/krizlere cevabını oluşturacak tutumlar, AB'nin gelecekte uluslararası politikadaki yerini ve önemini de belirleyecektir. Keza Afrika'nın da AB ve AB üyesi ülkelerle yardımın dışında, yardıma eşlik edecek diğer ilişkileri de değerlendirmesi gerekmektedir.

AVRUPA BİRLİĞİ (AB) ÜLKELERİNİN AFRIKA'DAKİ KALKINMA PROGRAMLARI

KAYNAKÇA

"Africa Population", *Worldmeters Info*, <https://www.worldometers.info/world-population/africa-population/>, (Erişim Tarihi: 04.04.2021).

"Africa's Growing Debt Crisis: Who is the Debt Owed to?", *Jubileedebt*, https://jubileedebt.org.uk/wp/wp-content/uploads/2018/10/Who-is-Africa-debt-owed-to_10.18.pdf, (Erişim Tarihi: 05.04.2021).

"African Debt", *The Africa Care Report*, <https://www.theafricareport.com/64308/african-debt-what-to-watch-in-2021/>, (Erişim Tarihi: 05.04.2021).

"Cotonou Agreement", *Consilium*, <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/cotonou-agreement/>, (Erişim Tarihi: 05.06.2020).

"Debt Relief Efforts for African Countries: Council Approves conclusions", *Consilium*, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/11/30/debt-relief-efforts-for-african-countries-council-approves-conclusions/>, (Erişim Tarihi: 01.12.2020).

"Demonstrating Europe's Commitment to Africa", *Eeas Europa*, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/87066/demonstrating-europe%E2%80%99s-commitment-africa_en, 15.10.2020, (Erişim Tarihi: 04.04.2021).

"EU's Africa Framework Will Focus on Global Competition", *Oxford Analytica Expert Briefings*, <https://doi.org/10.1108/OXAN-DB252810>, (Erişim Tarihi: 28.05.2020).

"Europaeische Nachbarschaftspolitik", *Europarl*, <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/de/sheet/170/europaeische-nachbarschaftspolitik>, (Erişim Tarihi: 05.04.2021).

"European Consensus on Development", *EC Europa*, <https://bit.ly/2R4pReZ>, (Erişim Tarihi: 04.04.2021).

“European Development Fund”, *EC Europa*, https://ec.europa.eu/info/strategy/eu-budget/eu-budget-news-events-and-publications/documents/european-development-fund_en, (Erişim Tarihi: 04.04.2021).

“Fact Sheets on the European Union”, Africa, <https://bit.ly/3eDke00>, (Erişim Tarihi: 01.06.2020).

“Joint Communication to the European Parliament and the Council Towards a Comprehensive Strategy with Africa”, *EC Europa*, https://ec.europa.eu/international-partnerships/system/files/communication-eu-africa-strategy-join-2020-4-final_en.pdf, 09.03.2020, (Erişim Tarihi: 04.04.2021).

“Lome Convention”, *Organisation of African, Caribbean and Pasific States*, <http://www.acp.int/content/lome-convention>, (Erişim Tarihi: 01.06.2020).

“Millennium Development Goals”, *UNDP*, https://www.undp.org/content/undp/en/home/sdoverview/mdg_goals.html, (Erişim Tarihi: 03.04.2021).

“Sustainable Development”, *UN*, <https://sdgs.un.org/goals>, (Erişim Tarihi: 04.04.2021).

“Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development”, *UN*, <https://sdgs.un.org/2030agenda>, (Erişim Tarihi: 04.04.2021).

Agenda for Change-COM (2011)637 Final, *EC Europa*, https://knowledge4policy.ec.europa.eu/publication/agenda-change-com2011-637-final_en, (Erişim Tarihi: 10.06.2020).

AKOKPARI, John “The EU and Africa: The Political Economy of an Asymmetrical Partnership”, Annita Montoute-Kudrat Virk, der., *The ACP Group and the EU Development Partnership*, 2017, s. 55-78.

ARSLAN, İbrahim, “21. Yüzyılda Afrika-Avrupa Birliği İlişkileri”, *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 23(1), 2015, s. 109-134.

AVRUPA BİRLİĞİ (AB) ÜLKELERİNİN AFRIKA'DAKİ KALKINMA PROGRAMLARI

BEKAR, Nurgül, "Avrupa Birliği Ülkelerinde Yabancı Düşmanlığı ve Avrupa Güvenliğine Etkisi", *Bilge Strateji*, 10(18), 2018, s. 111-142.

BEKAR, Nurgül, "Güvenlik Kavramının Değişimi ve Türkiye'nin Barışı Koruma Faaliyetlerine Katkısı", *Avrasya Etüdlere*, 25(56), 2019, s. 179-202.

BEKAR, Nurgül, "Kriz Yönetiminde Uluslararası Kalkınma Kuruluşlarının Rolü ve Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA)", F. Senem Güngör-Kıvılcım Romya Bilgin, der., *Kriz Yönetimi: Kaçınılmazı Anlamak*, Gazi Kitabevi, Ankara 2020, s. 275-293.

BORRELL, Josep, "The EU Needs to Practice the Language of Power, Not Just Speak It", *Eeas Europa*, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/89137/eu-ambassadors-conference-2020_en, (Erişim Tarihi: 01.12.2020).

BÖRZEL, Tanja A.-Christine Hackenesch, "Small Carrots, Few Sticks: EU Good Governance Promotion in sub-Saharan Africa", *Cambridge Review of International Affairs*, 26(3), s. 536-555.

CALLAGHAN, Nina vd., "China and Russia in Africa: Development Allies or Geopolitical Opportunists?", <https://www.dailymaverick.co.za/article/2020-08-05-china-and-russia-in-africa-development-allies-or-geopolitical-opportunists/>, (Erişim Tarihi: 05.04.2021).

CARBONE, Maurizio, "Between EU Actorness and Aid Effectiveness: The Logics of EU Aid to Sub-Saharan Africa", *International Relations*, 27(3), 2013, <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0047117813497300>, s. 341-355, (Erişim Tarihi: 04.04.2021).

CASLIN, Olivier, "EU Wants to Keep Its Status as One of Africa's Largest Trading Partners", *The Africa Report*, <https://www.theafricareport.com/34293/eu-is-one-of-africas-largest-trading-partners/>, (Erişim Tarihi: 01.08.2020).

CHEESEMAN, Nic, "A Changing of the Guards or A Change of Systems? BTI Regional Report Sub-Saharan Africa", Bertelsmann Stiftung, Gütersloch2020.

CZEREP, Jędrzej-Patryk Kugiel, "Africa in EU Policy: Old Challenges Hamper a New Partnership", *Bulletin of The Polish Institute of International Affairs*, 208(1638), <https://pism.pl/file/a1a0ba9c-a0f7-4ed2-9f6b-90a45c5627cd>, (Erişim Tarihi: 20.10.2020).

DINAN, Desmond, der., *Avrupa Birliği Ansiklopedisi İkinci Cilt H-Z*, çev. Hale Akay, Kitap Yayınevi, İstanbul 2005.

FRÖHLICH, Silja, "Frankreich und Afrika: Abnabeln in Zetilupe", *Deutsche Welle*, <https://www.dw.com/de/frankreich-und-afrika-abnabeln-in-zeitlupe/a-54245021-0>, (Erişim Tarihi: 05.04.2021).

GULRAJANI, Nilima, "Transcending the Great Foreign Aid Debate: Managerialism, Radicalism and the Search for Aid Effectiveness", *Third World Quarterly*, 32(2), 2011, s. 199-216.

GÜNGEN, Ali Rıza, "Kalkınma, Eşitsizlik ve Yoksulluk", Evren Balta, der., *Küresel Siyasete Giriş; Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler, İletişim*, İstanbul 2018, s. 433-454.

HANDY, Paul-Simon-Olivier Kenhago Tazo, "Europe and Africa at a crossroads", *ISS Today*, <https://issafrica.org/iss-today/europe-and-africa-at-a-crossroads>, (Erişim Tarihi: 01.10.2020).

JONES, Alexei vd., "EU Development Cooperation with Sub-Saharan Africa 2013-2018. Policies, Funding, Results", ECDPM und Deutsches Institut für Entwicklung, 2020.

KOTSOPOULOS, John, "The EU and Africa: Coming Together at Last?", *European Policy Center Policy Brief*, July 2007, https://www.researchgate.net/profile/John-Kotsopoulos/publication/272835406_The_EU_and_

AVRUPA BİRLİĞİ (AB) ÜLKELERİNİN AFRIKA'DAKİ KALKINMA PROGRAMLARI

Africa_coming_together_at_last/links/54f1c3b50cf24eb879434cfd/The-EU-and-Africa-coming-together-at-last.pdf, (Erişim Tarihi: 05.04.2021).

LIPPERT, Barbara, "Die Europaesiche Nachbarschaftspolitik: viele Vorbehalte – einige Fortschritte- unsichere Perspektiven", *Internationale Politikanalyse Friedrich Ebert Stiftung*, 2008, <https://library.fes.de/pdf-files/id/ipa/05292.pdf>, (Erişim Tarihi: 05.04.2021).

MESERVEY, Joshua, "China in Africa: The New Colonialism?", *The Heritage Foundation*, <https://www.congress.gov/115/meeting/house/106963/witnesses/HHRG-115-FA16-Wstate-MeserveyJ-20180307.pdf>, (Erişim Tarihi: 05.06.2020).

MÖLLER, Almut, "Die Entstehungsgeschichte und Strukturen der Mittelmeerunion: Gradmesser für europäische Debatten zur Nachbarschafts-, Mittelmeer-und Nahostpolitik", Olaf Leiße, der., *Die Europäische Union nach dem Vertrag von Lissabon*, VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2010, https://doi.org/10.1007/978-3-531-92232-4_21, s. 371-381, (Erişim Tarihi: 04.04.2021).

MURPHY, Theodore, "Trump, Biden, and Europe's Place in the Africa Great Power Competition", *European Council on Foreign Relations*, <https://ecfr.eu/article/trump-biden-and-how-europes-losing-the-great-power-competition-in-africa/>, (Erişim Tarihi: 04.04.2021).

NANTULYA, Paul, "Chinese Hard Power Supports Its Growing Strategic Interests in Africa", *Africa Center for Strategic Studies*, <https://africacenter.org/spotlight/chinese-hard-power-supports-its-growing-strategic-interests-in-africa/>, (Erişim Tarihi: 06.06.2020).

NEETHLING, Theo, "Why Foreign Countries are Scrambling to Set up Bases in Africa", *The Conversation*, 2020, <https://theconversation.com/why-foreign-countries-are-scrambling-to-set-up-bases-in-africa-146032>, (Erişim Tarihi: 05.04.2021).

OESTERGAARD, Lennart, "Afrika hat die Probleme, Europa die Lösung? Völlig realitätsfremd", *IPG-Friedrich Ebert Stiftung*, <https://www.ipg-journal.de/interviews/artikel/afrika-hat-probleme-europa-die-loesung-voellig-realitaetsfremd-4581/>, (Erişim Tarihi: 05.05.2020).

OĞURLU, Ebru, "European Neo-Colonialism in Africa", *International Journal of Political Studies*, 4(2), 2018, s. 1-21.

PABST, Martin, "Perspektive und strategie der EU gegenüber Sub-Sahara Afrika", Johann Pucher-Johann Frank, der., *Strategie und Sicherheit 2010*, Böhlau Verlag, Wien 2010, s. 227-241.

POWELL, Nathaniel K., "The Flawed Logic behind French Military Interventions in Africa", *The Conversation*, <https://theconversation.com/the-flawed-logic-behind-french-military-interventions-in-africa-132528>, (Erişim Tarihi: 05.04.2021).

ROBINSON, Kali, "The Arab Spring at Ten Years: What's the Legacy of the Uprisings?", *Council on Foreign Relations*, <https://www.cfr.org/article/arab-spring-ten-years-whats-legacy-uprisings>, (Erişim Tarihi: 10.12.2020).

SCHWARZER, Daniela, "Deutschland und Frankreich: Nie so nah, und doch so fern", *Fondation Robert Schuman*, https://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/fachpublikationen/Schwarzer_Frankreich_Deutschland_KS_Dezember2008.pdf, (Erişim Tarihi: 05.04.2021).

SPIVAK, Vita, "Russia and China in Africa: Allies or Rivals?", *Carnegie Endowment*, <https://carnegie.ru/commentary/80181>, (Erişim Tarihi: 05.04.2021).

SUESS, Juliana, "The UK's Policy Towards Africa post Brexit", *Policy Center for The New South*, <https://www.policycenter.ma/publications/uk%E2%80%99s-policy-towards-africa-post-brexit>, (Erişim Tarihi: 04.06.2020).

AVRUPA BİRLİĞİ (AB) ÜLKELERİNİN AFRIKA'DAKİ KALKINMA PROGRAMLARI

TOCCI, Nathalie, "Towards an EU Global Strategy", Antonio Missiroli, der., *Towards an EU Global Strategy. Background, Process, References*, https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/Towards_an_EU_Global_Strategy_0_0.pdf, , (Erişim Tarihi: 04.04.2021).

Türk Dil Kurumu Sözlükleri, "Kalkınma", <https://sozluk.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 04.04.2021).

WAN YAN CHAN, Mary Madeleine Edel, "China in Africa: A Form of Neo-Colonialism?", *E-International Relations*, <https://www.e-ir.info/2018/12/02/china-in-africa-a-form-of-neo-colonialism/>, (Erişim Tarihi: 04.06.2020).

WESTCOTT, Nicholas, "The Trump Administration's Africa Policy", *African Affairs*, 118(473), 2019, s. 737-749.

YEŞİLYURT-GÜNDÜZ, Zuhale, "Avrupa-Akdeniz Ortaklığı: İyi Niyetler, Alışveriş Listeleri ve Alakart Menüleri Üzerine", Bezen Balamir Coşkun-Birgül Demirtaş, der., *Avrupa Birliği ve Komşuları. Fırsatlar ve Zorluklar*, Elips, Ankara 2012, s. 151-170.

STRUCTURED ABSTRACT

The relations of the African states, mostly gained their independence in the post-World War II period, with the European states that colonized Africa, still reflect the dynamics of the colonized period in the twenty-first century. The relations with the European Union (EU) are also being conducted within the same manner. The outlook of former colonialist states such as France and Italy mainly affects the policy formation process of the EU towards Africa.

In light of the current situation of the African continent, the peace and stability have not been fully established throughout the continent since the period following their independence. It is a fact that most of the issues the African states face has been stemming from their state structures. The most of the African states could be defined `failed states` due to the fact that they could not provide development and prosperity and control their borders as well as deal with the issues of security, terrorism, climate change, environment and good-governance. Africa, on the other hand, is the ground of competition among the global and regional actors. The African policies of the global actors like China, the US, the EU and Russia as well as the regional ones like Brazil, India and Turkey increase the importance of Africa in the international arena.

African issues gradually occupy more place on the agenda of international politics, including the EU as well. The EU, which maintains its relations with the African states both bilaterally and through the African Union (AU), is one of the main donors who assist the continent. The development assistance to the continent constitutes an important volume of the whole assistance programs. The amount and political importance of the EU development assistance to the continent show the importance of the study of the assistance. Moreover, the predictions that the population growth in Africa will increase two times in 2050 and two

AVRUPA BİRLİĞİ (AB) ÜLKELERİNİN AFRIKA'DAKİ KALKINMA PROGRAMLARI

thirds of the population will be living in the cities means Africa will play a role in line with its growing population in the world politics.

The Treaty of Rome, which established the European Economic Community in 1957, has put some guarantees to protect the interests and privileges of the EU member states in Africa through its particular provisions concerning the African countries, which were former colonies or are the current colonies of the member states at that time. The EU has been successful to keep its relations with the African countries within the realm of the Union by developing policies such as `the Union for Mediterranean` and `European Neighborhood Policy`. The EU has maintained its economic and commercial interests within the framework of its `Association Agreements` in its relationship with Africa. African states failed to develop a common position against the EU due to the existing of bilateral agreements between the EU and African countries which contains separate and particular conditions and provisions. The most important feature of these agreements sets an equal and mutual responsibility among the parties. However, the legacy of the colonial past is a serious obstacle for the member states in establishing equal relations with the African states. The frequent references to the colonial past in the relationship between the EU and Africa create a difficult and challenging atmosphere for both sides.

The EU has initiated a review process its development policies when the priorities of the EU has been affected and changed with the effects of global and regional events in 2015. In this framework, the `Global Strategy Document` adopted for the EU Foreign and Security Policy and the `New EU Consensus on Development` included new assessments concerning the EU development policies. The new assessments were articulated within the framework of the UN 203 Sustainable Development Goals, and established a direct relationship between the development policies and foreign and security policies of the EU. While the EU initially formulated

its development policies in the continent by dealing with the African governments and mainly considering its economic interests, the EU has added several factors into the formulation process of its policies. In this framework, the EU implements its development assistance through three main tools, namely its own institutions in Africa, international institutions and national development agencies, and non-governmental organizations and private sector.

The EU allocated 32.77 billion for development assistance between the years 2013 and 2018. While the EU is dealing with its internal problems due to the COVID-19 outbreak that occurred at the end of 2019, African countries are also struggling with the negative effects of the pandemic. The parties will hold a meeting in Brussels in 2021 to prepare a road map for the relationship in the post-pandemic period, including future of the development assistance programs., It is a fact that how the EU will develop its development policies toward Africa to be an influential actor at the international arena carries great importance. In this regard, the policies that will be developed by the EU as a response to global and regional issues/crises will determine the place and weight of the EU in the international politics in the future. Meanwhile, African states should also consider different policy tools in addition to the development assistance programs in their relations with the EU as well as the EU member states.